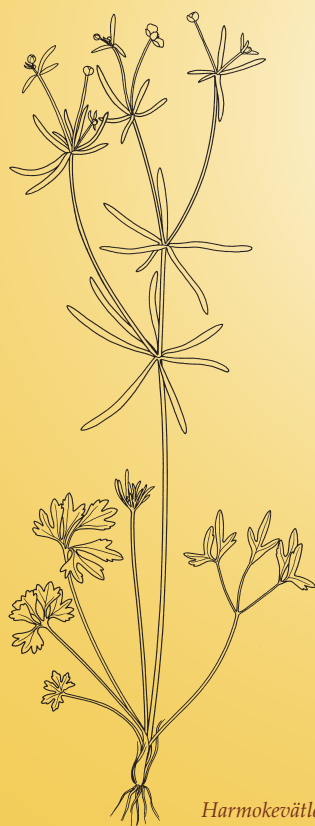

Matkakertomuksia

Harmokevätleinikki

Ei voi olla totta! Nuo sanat tulevat suustani, ensin varmaankin puoliääneen, sitten ilon ja hämmästyksen huudahduksina. Istun viime vuoden lokakuussa Kaisaniemessä ruotsalaisen kasvitieteilijän, upeista kasvioteoksistaan tunnetun Lennart Stenbergin kanssa tutkiskelemassa Norrbottenista tallennettuja kevätleinikkinäytteitä. Yllättäen Pertti Uotila tuo nähtäväksemme uunituoreen kirjan. Sen kannessa puhutaan lehtoleinikeistä. Ja selvästi niitä käsitellään kansien välissäkin. Mitä! Joku on jälleen ruvennut harrastamaan toukoleinikkejä ja vieläpä saanut tällaisia tuloksia aikaan. Tästä kasviryhmästähän ei ole pitkiin aikoihin julkaistu oikein mitään.

Kemintaigaleinikki

toukoleinikeistä

Mutta mitkä ihmeen **toukoleinikit**? Koko laajasta **kevätleinikkeinä** tunnetusta apomiktiryhmästä *Ranunculus auricomus* sensu lato, johon kuuluvat laji- tai muotoryhminä yhtä laila 'varsinaiset' **kevätleinikit**, *R. auricomus* sensu stricto, **käenleinikit** (aiemmin kevätlehtoleinikit), *R. fallax*, ja **taigaleinikit**, *R. monophyllus*, kuin **lehtoleinikitkin**, *R. cassubicus*, käytetään nykyisin tuota kauniilta kuulostavaa, käsitesekaannuksen mahdollisuudet poistavaa nimitystä.

Suomalaiset, saamelaiset ja lehtoleinikit

Ilmatieteen laitoksen emeritusprofessori ja ornitologinaikin tunnettu **Juhani Rinne** on ulottanut kiinnostuksensa myös lehtoleinikkeihin ja perehtynyt niiden tuntomerkkeihin, löytöpaikkoihin ja esiintymisalueisiin sekä leviämistä koskeviin näkökohtiin. *Suomalaiset, saamelaiset ja lehtoleinikit* (Rinne 2025) on tästä loistelas dokumentointi. Se vie lukijan syvälle kasvimaantieteen arvoituksiin. Kirja kytkee lehtoleinikit maamme väestön

esihistoriaan. Huikaiseva johdantoajatus on, että niiden nykyiset kasvupaikat ovat ikivanhoja jälkiä niiden saapumisesta tänne ihmisten matkassa – tiettyinä ajanjaksoina ja kulloisiakin reittejä. Lehtoleinikkeen nykylevinneisyys sopii täydentämään sitä kuvaa, minkä arkeologia, kielitiede ja genetiikka ovat jo pystyneet kertomaan suomalaisten tulosuunnista, juurista.

Keskeisenä lähteenä ja innoittajana on ollut virolaisen Valter Langin (2020) *Homo Fenicus – Itämerensuomalaisten*

MATTI LEIKKONEN

Piirrokset © Marja Koistinen

Peijäkäenleinikki

Suomenlehtoleinikki

etnohistoria. Langia seuraten Rinne vie lukijan ensin lehtoleinikkien ja suomensukuisen väestön yhteisen menneisyyden alkuun. Uralin länsipuolella, jossakin Volgan, Okan ja Kaman alueella, on noin neljä tuhatta vuotta sitten (2000 eaa.) ollut länsiuralia puhunut väestöryhmä, jonka kieli oli kehittynyt kantaauralista. Väestö oli taitavaa kulkemaan vesitse. Vuoden 1500 eaa. tienoilla alkoi tämän alueen pohjoisemmasta osasta siirtyä väestöä vesistöjä pitkin, ja osa päätyi lopulta Karjalaan ja Järvi-Suo-

► Juhani Rinteen kirjan kannessa on kuva-arvoitus: graafikko on sommitellut siihen kolme eri lehtoleinikkilajia limittäin. Mutta mitkä lajit? Vastaus tähänkin odottaa kirjan sivuilla.

meen. Kieleksi oli jo kehittynyt jokin saamen muodoista. Tämän niin sanotun saamenhaaran erkaantumisen jälkeen, satoja vuosia myöhemmin, lähti eteläisemmästä väestöryhmästä muuttoaaltoja länttä kohti jokireittejä seuraten. Väestöliikkeiden aikana saavuttaessa nykyiset Latvian ja Viron alueet oli tämän niin sanotun suomenhaaran kieli kehittynyt varhaiskantasuomeksi. Kulttuuri oli ehtinyt vaihtua matkan varrella muutoinkin; kuten Langin teosta koskevassa kirja-arviossa todetaan, idästä saapunut väestö oli tuonut mukanaan varhaisen kyläasukituksen ja miesvaltaiseen johtajuuteen perustuvan yhteisörakenteen (Kinnunen 2021).

Lehtoleinikkien 'alkuperäistä', siis niiden vahvaa esiintymisaluetta jääkauden päättymisen jälkeen on ollut etenkin

itäisessä Euroopassa. Lehtoleinikit ja ihmiset ovat eläneet yhdessä, samoilla seuduilla ja paikoilla, ja näillä molemmilla eliökunnan edustajilla on ollut mainio tilaisuus myös vallata uusia asuinsijoja yhteisiä reittejä pitkin. Tuloksena on ollut leinikkien leviäminen viimein myös Suomeen, ja Ruotsiinkin. Miten se on voinut tapahtua eri lehtoleinikkilajien osalta ja mitä lehtoleinikkien nykyelvinneisyys kuvastaa yhdistettynä väestöjen muuttoliikkeisiin? – Lukijalle tarjotaan arkeologian, kielitieteen ja pe-

rinnöllisyystieteen viimeaikaiset havainnot ja johtopäätökset. Niistä muotoutuva kokonaisuus on kiehtova myös tarinana. Sivuilta paljastuu eräs hauska esimerkki lehtoleinikkien mahdollisesta leviämistävästä. Siitä ja lehtoleinikkien vaellusten vaiheista paras kertomaan on kuitenkin kirja itse. Suosittelen lämpimästi. Kannattaa tutustua siinäkin tapauksessa, ettei tuntisi minkäänlaista vetoa toukoleinikkeihin.

Rinteen teos on tietokirja, upea monitieteinen kokonaisuus. Se on paljon enemmän

kuin kauniita kuvia ja miellyttävää tekstiä lehtoleinikeistä. Kasvikirjana se sisältää maastamme löydettyjen lehtoleinikkilajien vertaansa vailla olevat, yksityiskohtaiset esittelyt ja on erinomainen opas niiden tunnistamiseen ja määrittämiseen. (Jos jonkin parannusehdotuksen olisi saanut esittää: lajimääritystä helpottamaan olisi kansien väliin varmaankin sopinut valokuvia myös museo-koelmissa olevista näytteistä.) Lehtoleinikkeihin keskittyessään Rinne on joutunut kiinnittämään huomiota myös käenleinikkeihin, koska eräissä käenleinikkilajeissa on lehtoleinikkimäisiä piirteitä. Tällaisista 'harhaan vievistä' tapauksista käytetään hauskaa nimitystä 'identiteettivarkaat'.

Teksti on selkeää, lennokasta, monissa kohdin tavallaan kaunokirjallistakin – ellei lä-

▼ **Tummalehtoleinikki, *Ranunculus macrantherus*, ja someronlehtoleinikki, *R. dispar*, ovat lehtoleinikkilajeistamme helpoimmin tunnistettavia. Erot värisävyissä voivat olla häkellyttävän suuria varsinkin ennen kukintaa. Kuvan yksilöt kasvoivat siemenestä lisätyinä ja entiselle peltomaalle istutettuina (tummalehtoleinikki oli alun perin lähtöisin Espoosta ja someronlehtoleinikki Halikon (nyk. Salon) Vaisakosta). Luonnonvaraisina näitä kahta lajia ei ole tavattu yhdessä. Rinteen kirjasta ilmenee myös, että someronlehtoleinikistä ei tiettävästi ole lainkaan Virosta kerättyjä näytteitä ja tummalehtoleinikistäkin vain muutama.**

Perniö, Soukka 2.5.2020 © M. Leikkinen

▲ Someronlehtoleinikki, *Ranunculus dispar*, ja tummalehtoleinikki, *R. macrantherus*, olivat ehtineet harson alla kukkiviksi jo toukokuun alussa. Someronlehtoleinikki on kukinnassaan tummalehtoleinikkiä varhaisempi.

hes runollista. Siihen on nautittavaa paneutua. Selostukset etsintäretkistä kasvupaikoille ovat itsessään sykehdyttäviä pikku matkakertomuksia. Samalla teos päivittää lehtoleinikitietämyksen nykytilaa. Aiemmat lehtoleinikkejämme käsittelevät julkaisut ovat jo kuuden vuosikymmenen takaa, ja lisäksi ne ovat pääosin saksankielisiä. Kirja voikin olla uuden alku. Tekijä myös kannustaa lehtoleinikkiharrastukseen antamalla 'tehtäviä'.

Kirja on omiaan avaamaan portit koko toukoleinikkiryhmään. En nimittäin malta ol-

la kertomatta, että olen itsekin aloitellut toukoleinikkiryhmään tutustumista ryhmän rotevimmat edustajat lehto- ja käenleinikit käsittävästä päästä. Tuolloin 1990-luvun alussa muun muassa kävin maassamme harvinaisimpina kasvavien lehtoleinikkien eli **pyörölehtoleinikin**, *Ranunculus circinatifrons*, **kaakonlehtoleinikin**, *R. confinis*, **harolehtoleinikin**, *R. inopinus*, **porrashammaslehtoleinikin**, *R. scalaridens*, ja **pälkäneenlehtoleinikin**, *R. rantae*, löytöpaikoilla. Bussimatkoilla Sortavalan onnistuin näkemään myös la-

jit *Ranunculus karelicus* ja *R. angustior*, vieläpä niiden tyyppinäytteiden keräyspaikoilla. Edellisen löysin kesän lopulla 17.8.1991 Sortavalan Rauskunuorelta, alueelta jolta lajia oli aikoinaan kerätty paljon muun ohella koululaisten kokoelmiin. Jälkimmäinen löytyi parhaaseen toukoleinikkiaikaan 5.6.1992 läheltä Kirjavalaa, ilmeisesti kutakuinkin samalta Vatkan talon alueelta kuin mistä K. Linkola ja V. Pesola olivat 1914 käyneet sitä keräämässä. Kolmannen rauhanteossa luovutetun lajin *R. svirensis* löytöpaikka olisi ollut odottamassa Kurkijoella. Taksiajelulla oli aikataulusyistä kuitenkin kääntytävä jo Lahdenpohjan kohdalla takaisin kohti Sortavalaa.

Toukoleinikkien kulkupelit

Toukoleinikkien pähkylät varisevat kasvin juurelle pian kypsymisensä jälkeen. Näin ne eivät esimerkiksi ole odotamassa talven tuloa päästäkseen hangelle tuulen vietäviksi. Pähkylöissä on ota, enemmän tai vähemmän 'koukunokka'. Se voi edesauttaa tarttumista esimerkiksi ohikulkevan eläimen turkkiin tai jalkoihin kuten sorkkiin. Kovin hanaakasti kiinnittyviltä pähkylät eivät silti vaikuta.

Siemeniä on esimerkiksi voinut tulla kotieläimille matkan ajaksi tarvittun heinän mukana. Kevätleinikkilajiin *Ranunculus holanthus* liitettyä kiintoisaa kasvimaantieteen kysymystä, lajin mahdollista kulkeutumista läntiselle Uudellemaalle Ruotsin Norrlandin keskiajalla tulleen uudisasutuksen matkassa, on esitellyt **Gunnar Marklund** lajin tieteellisen kuvauksenkin sisältävässä artikkelissaan (Marklund 1964).

Tuoreempi tapaus on oma-kohtainen ja matkakin huomattavasti lyhyempi: kevätleinikkien kasvupaikat olivat kadonneet kotikulmieni pelloilta 1970-luvun aikana käytännössä kokonaan peltojen salaajituksen ja karjattomaan maatalouteen siirtymisen seurauksena. Viljelykasvit olivat yksivuotisia ja kaikki peltolohkot kynnettiin vuosittain tarkasti reunaajiin asti. Rikkaruohojen torjumiseksi ojiakin ruiskutettiin aika ajoin puhtaaksi. 1990-luvulle tultaessa tilanne oli alkanut muuttua ja oli sittemmin vakiintunut EY-tukisääntelyn ansiosta. Tuli erinäi-

▲ Tummalehtoleinikin, *Ranunculus macrantherus*, aluslehdet ovat tyypillisesti kuperia, kuperampia kuin useiden muiden lehtoleinikkilajien. Kasvun alussa kuperuus vielä korostuu. Siemenkylvöksen muutamii yksilöihin on jo kehittynyt kukintovarsi. Ruukun pinnassa näkyvä sorakerros on siinä hillitsemässä sammaleen kasvua.

siä velvoitekesannointia, monivuotisia nurmia, kyntämättä jätettäviä alueita ynnä muuta sellaista koskevia säännöksiä. Eräs maantien läheisyydessä sijaitseva peltolohko, jossa oli aiemmin viljelty muun muassa sokerijuurikastakin, oli tämän mukaisesti ollut yläosastaan nurmena jo parikymmentä vuotta, osittain kivisyyden ja osittain myös kuivumisherkkyyden vuoksi. Alkuvuosisina heinä oli korjattu paalei-

hin, mutta myöhemmin ja varsinkin heinän kasvun heikennettyä oli toimenpiteenä pelkkä niitto tukisäännösten edellyttämällä tavalla. Peltolohkon yläreunaan rajoittuvalta tienpientareelta oli vuosien mittaan levinnyt sinne tänne lohkoa useita niittykasveja, myös näillä seuduilla varsin tavalista **nurmikevätleinikkiä**, *Ranunculus acutiusculus*.

Kulkiessani kerran veljeni kanssa kyseisen lohkon poik-

ki tokaisin hänelle (joka tietää kevätleinikit muttei tunne niitä erikseen lajeja): ”*Katos muuten, tässä on sellainen kevätleinikkilaji, jolla on aina ehytlaitaiset liuskat varsilehdissään.*” Kun kumarruin kääntämään kasvia esille ympäröivästä kasvillisuudesta näyttääkseni mitä tarkoitin, jouduin melkein nolestumaan. Liuskat olivat kaikkea muuta kuin ehytlaitaisia, niissähän oli hampaita, ei edes yksittäisiä. Onneksi samassa hetkessä tajusin, että kyseessä on naapurikylästä monesta paikkaa löytynyt, siellä ehkäpä yleisin kevätleinikki, jota ei käytännössä ole tul-

lut vastaan tuon kylän rajojen ulkopuolella. Ei sitä nytkään näkynyt enempää. Tämä toistaiseksi kuvaamaton laji, jonka nimeksi sopisi siitä ensimmäiset näytteet keränneen Arvo Salmelan (1908–2000) mukaan *Ranunculus ‘salmelae’*, kuten toukoleinikkiryhmää aikanaan ansiokkaasti selvittänyt Gustav Kvist (1909–1995) oli kuulemma ’luvannut’, muistuttaa väritykseltään ja olemukseltaan varsin paljon nur-

▼ Varsilehtiliuskojen muodossa ja hampaisuudessa on useilla toukoleinikkilajeilla erinomaisia tunto-merkkejä. Kuvassa ’sortavalanlehtoleinikki’, *Ranunculus karelicus*.

mikevätleinikkiä. Miten se on tähän heinämaan alareunaan lähelle viljapellon laitaa päätynyt, kun sitä ei ole koskaan ollut tuolla yläreunan pientareella? Vastaus tuntui lopulta helpolta. Se on tullut traktorin ja niittokoneen mukana. Naapurikylässä parin kilometrin etäisyydellä oli vastaavanlainen monivuotisella nurmella oleva peltolohko, jota niitettiin samoilla koneilla, ja ’arvonkevätleinikki’ oli lohkon viereiseltä kallionkohoumaa ympäröivältä niittysaarekkeelta vähitellen ehtinyt lohkon keskiosiin saakka. – Ei ole kevätleinikkien leviäminen maatalousympäristössä sittenkään loppunut ihan kokonaan...

Lehtoleinikit ihmisen seurana

Lehtoleinikit eivät nykyään näyttäydy ihmisen seuralaisina. Niiden vähät jäljellä olevat kasvupaikat ovat enemmänkin luonnontilaisia, kuten kosteahkoja ja usein varjoisia joen- ja puronvarsia ja kallionaluslehtoja. Kuivuutta melko huonosti sietävinä lehtoleinikit eivät ylipäätään viihdy avoimessa maastossa samaan tapaan kuin kevätleinikit, joita on ennen vanhaan kasvanut hyvin yleisinä ja runsaina asumusten läheisillä laitumilla ja niityillä, pelloillakin. Lehtoleinikkien siementen leviämistä esimerkiksi hevosten tai nautakarjan rehuksi kuljetetun heinän seassa ei voine pitää yhtä todennäköisenä kuin kevätleinikkien. Ja vaikka lehtoleinikin siemeniä olisi lähtenyt rehun seassa liikkeelle, niiden olisi pitänyt myös päätyä soveliaaseen paikkaan.

► Sortavalasta tuotua 'sortavalan-lehtoleinikkiä', *Ranunculus karelicus*, levinneenä puutarhan ojenteseen. Vasemmassa yläkulmassa lisäksi näkyy yksi tummalehtoleinikkiyksilö, *R. macrantherus*.

Pohdin sitä, voivatko lehtoleinikkien nykyiset suomalaiset kasvupaikat sittenkin luoda vääristyneen kuvan – itselleni ainakin – lehtoleinikkien mahdollisuuksista levitä kauan sitten uusille alueille ihmistöiminnan myötä. Menneisyyden aikajänteet, joista tässä yhteydessä puhutaan, sijoittuvat erityisesti pronssi- ja rautakautteen ja ovat vuosisatojen ja -tuhansienkin mittaisia. Keskeinen asia lehtoleinikkien kannalta on, miten päästä liikkeelle... Asumusten läheisyydessä harjoitettu pienipiirteinen maanviljely on tietysti vaatinut maanpinnan muokkaamista, ja aivan kohdalle osuessaan se on kaiketi ollut turmioksi muun ohella lehtoleinikin tyypisille kasveille. Toisaalta muinaisten maankäyttötapojen on täytynyt luoda paljon erilaisia liepeitä, maastokohtia, joissa osa maanpintaa on rikkoutunut aika ajoin muttei kovin tiuhaan. Mikäli maaperä on ollut ravinteikasta ja sopivan kosteaa, myös lehtoleinikit ovat voineet pärjätä aivan ihmisten keskuudessa. Ne ovat tuottaneet paljon pähkylöitä. Pähkylöille on edelleen ollut tarjolla luonnontilaa parempia itämisalustoja. Tärkeää lehtoleinikeille ei olekaan kasvupaikan varjoisuus sinänsä. Ne voivat menestyä täydessä auringossakin, kunhan kasvualustalla on kosteutta sopivas-

Perniö, Soukka 8.5.2023 © M. Leikkonen

ti, riittävästi myös kesän kuivana kautena.

Lehtoleinikkejä tuskin on levitetty tietoisesti. Jos olisi, sellaisesta varmaankin olisi voinut jäädä muistumia kansanperinteeseen. Leviämisessä

on joka tapauksessa ollut mukana monen monta sattumaa. Sitä on tapahtunut ilman ihmistäkin. Kokonaiskuvassa ratkaisevaa on voinut olla ihmisten ja heidän yhteisöjensä siirtyminen uusille asuinalue-

eille sekä heillä olleet kontaktit. Saadakseen näissä yhteyksissä siemenjälkeläisensä kulkeutumaan lehtoleinikeillä on ollut lukuisia vaihtoehtoja.

Lehtoleinikkien matkan päät

Lehtoleinikkien leviämistä ja asettumista maamme eri osiin ovat rajoittaneet maaperään ja ilmastoon liittyvät seikat. Koko Etelä-Suomikaan ei ole niille kelvannut. Nimensä mukaisesti ne ovat valinneet asuinalueikseen niin sanottuja lehtokeskuksia – kuten Pohjois-Savon eivätkä esimerkiksi Etelä-Savoa. Otaksuttavasti ilmastossamme on ollut lehtoleinikeillekin parempia ja huonompia ajanjaksoja. Kasvupaikan maaperän säilymiseen suotuisana on voinut esimerkiksi vaikuttaa lehtipuiden menestyminen. Nykyisin tiedetään kuusen saapuneen tänne idästä jo varhain. Sen lehtomaisilla paikoilla monille kasveille aikaansaamaa liian niukkaa valoa ovat toisaalta poistaneet salaman sytyttämät metsäpalot aika ajoin.

Suomessa kasvaa kymmenen tieteellisesti kuvattua lehtoleinikkilajia (Ericsson 2001). Rajan taakse jääneiltä alueilta aikanaan kerätyistä näytteistä on lisäksi kuvattu neljä lajia. (Marklund 1965, Fagerström 1974) Museo kokoelmissa on lisäksi joitakin (melkeinpä vain yksittäisiä) arkkeja, joiden etikettiin on merkitty vain lehtoleinikki. Kaikki Suomesta löydetty sellaiset lehtoleinikkiryhmään kiistatta kuuluvat lajit, jotka ovat levinneisyydeltään merkittäviä, ovat kuitenkin myös kuvattuja.

Rinteen teoksessa on tavallaan lähtökohtana, että lehtoleinikkilajit ovat saapuneet Suomeen 'valmiina' lajeina. Uusien lehtoleinikkilajien syntymistä ei olisi tapahtunut täällä. Lajien nykylevinneisyyden ja niiden kasvupaikkojen erilisuuden vuoksi tätä lähtökohdtaa – tai päättelyä – on vaikeaa kiistää. Se, että aivan jokaisesta Suomessa kasvavasta lehtoleinikkilajista ei ole löydetty esiintymiä Virosta tai muualta Baltiasta (ei ainakaan vielä), ei ole siihen riittävä peruste. Toisaalta muuttomatkoja, joihin leinikit ovat saaneet osallistua, on luultavasti ollut joskus myös vastakkaiseen suuntaan.

Löytöpaikoiltaan vähälukuisiin lehtoleinikkilajeihimme on syytä suhtautua rauhoitettuihin. Useissa niistä lienee jäljellä niin niukasti yksilöitä, etteivät ne kestä näytteiden ottoa. Kirjassa esitelty tutkimistapa, valokuvaaminen, on siksi enemmän kuin suositeltavaa. Nykytekniikalla sillä on mahdollista saada lajitunnistukseen tarvittavat yksityiskohdat talteen yhtä hyvin, ellei joiltain osin jopa paremmin kuin näytteen otolla.

Puronotkossa sijaitsevan kasvupaikan kuusettuminen – ehkä aluetta koskevan rauhoituksenkin seurauksena – näyttää olevan hävittämässä kahden maassamme harvinaisimpiin kuuluvan lehtoleinikkilajin esiintymät. **Pyörölehtoleinikin**, *Ranunculus circinatifrons*, yksilömäärä Kärkölän kasvupaikalla oli 2020-luvulle tultaessa supistunut pieneen osaan siitä, miltä siellä näytti 1990-luvun alussa. Keväällä 2021 löysin vielä kymmenkun-

ta yksilöä, aika pieneltä alueelta. Niistäkin suurin osa oli parin vuoden kuluttua poissa, ilmeisesti kadonnut isojen kuusten pystyssä oleviin juurakoihin.

Ainoa **porrashammaslehtoleinikistä**, *Ranunculus scularidens*, 'alusta saakka', 1950-luvun lopulta tunnettu esiintymä on ollut Hollolassa Nostavan seisakkeen tuntumassa. Lajia kasvoi siellä vielä 1990-luvun taitteessa kaltevalle lehtomaalla pikkuruisen puron varrella, kuten Marklundin kasvupaikkatieto saksan kielestä käännettynä suunnilleen kuuluu. Porrashammaslehtoleinikin seurassa oli myös **suomenlehtoleinikkiä**, *R. imitans*, aivan kuten 1950-luvulla. Keväällä 2023, käydessäni siellä parhaaseen toukoleinikkiaikaan, kuusikon alla oli niin pimeää, ettei siellä ollut juuri mitään vihreää. Yhtään toukoleinikkiryhmän edustajaa ei ollut näkösällä. Täysin varmana ja lopullisena katoamista ei ehkä voine vielä pitää, koska alueen maasto oli ennallaan ja lehtoleinikeillä mahdollisesti tilaisuus viettää hiljaiseloa maanpinnan tuntumassa. Lisäksi porrashammaslehtoleinikkiä on vuonna 1990 löytenyt muualtakin tuolta samalta alueelta. Museo kokoelmissa on siitä Raino ja Tuula Lampin keräys.

Puolimatkan krouveissa

Lehtoleinikit olivat ennen tänne tuloaan ehtineet Baltiaan. Ehkä ne olivat ensin kansoitaneet koko Vironkin ja vasta myöhemmin päätyneet ylittämään tai kiertämään Suomenlahtea. Baltiassa ne eivät olleet

vielä joutuneet ääri rajoilleen. Siellä on ilmasto ollut leudompi ja maaperässä vähemmän happamuutta. Soveliaita kasvupaikkoja on todennäköisesti ollut paljon. Lehtoleinikit ovat nykyisinkin varsin yleisiä Suomenlahden eteläpuolella.

Viron toukoleinikeistä ei tietääkseni ole julkaistu tutkimuksia. Ainakaan netistä en onnistunut sellaisia löytämään. Toukoleinikkien näytekuviin ja lajimäärityksiin on kuitenkin mahdollista tutustua elurikkus.ee -portaalin kautta. Digitoitujen näytteiden avulla voi tutkia esimerkiksi Tallinnan ja Tarton kokoelmissa olevia lehtoleinikkejä. Niissä on muun muassa Heinrich Aasamaan keräyksiä 1960- ja 1970-luvuilta. Keräyksiä on myös etelämpää Baltiasta sekä Moskovon seuduilta. Varsinaisten näytteiden lisäksi tietokannassa on tarjolla paljon tuoreehkoja valokuvia. Toukoleinikkien tutkimus ja harrastus on siis ilahduttavasti nytkähtänyt liikkeelle jälleen.

Useimmat Marklundin aikoinaan suomalaisesta aineistosta kuvaamista lehtoleinikilajeista on sen jälkeen määritetty myös Viron kasvimuseoiden kokoelmanäytteistä. Rinteen teoksesta ilmenee ansiokkaasti tällaisten Virosta tehtyjen määritysten lukumäärä lajeittain. Keräyspaikkoja on useammasta lajista kymmeniä, parhaissa tapauksissa yli viisikymmentäkin. Löydöt ovat ainoastaan sellaiset kuin **kaakonlehtoleinikki**, *Ranunculus confinis*, ja **someronlehtoleinikki**, *R. dispar*. Määrityksiä sen sijaan on myös jokaisesta neljästä rajan taakse jäänees-

tä lehtoleinikkilajistamme sekä Fagerströmin (1967) Venäjältä kuvaamasta lehtoleinikistä *R. tranzschelii*. Kaikista Viron kasvupaikoista tehdyistä määrityksistä ovat Marklundin jo 1960-luvulla ilmoittamia vain lajin *Ranunculus serratifrons* keräys Tallinnasta Kadriorigin puistosta sekä useahkot **komalehtoleinikkiä**, *R. elatior*, koskevat keräykset etenkin Saarenmaalta.

Nähtävästi yhtään toukoleinikkilajia ei ole tieteellisesti kuvattu virolaiseen aineistoon tukeutuen. Koska lehtoleinikit ovat Virossa yleisiä, lieene hyvin mahdollista, jopa todennäköistä, että sieltä olisi löytynyt myös kuvaamattomia lehtoleinikkilajeja. Ominaisuuksiltaan ja tuntomerkeiltään toisiaan muistuttavien lajien tunnistaminen on haastavaa juuri lehtoleinikeissä – useistakin syistä. Esiintymän monesti pieni yksilömäärä ja siihen liittyvä näytteidenkin vähyys voivat johtaa siihen, ettei kaikkia olennaisia yksityiskohtia havaita. Tyypillisetkään lajituntomerkit eivät aina näyttäyty joka yksilössä täsmälleen samanlaisina. Lehtoleinikeissä tämän voisi selittää osaltaan sillä, että lavattomiksi jäävät aluslehdet ovat lajin eri yksilöissä lajin aluslehtijärjestyksessä eri lehtiä. Lehtoleinikit voivat olla toukoleinikkiryhmästä vaikeimpia lajilleen erotettavaksi ja määritettäväksi.

Omia kokemuksia Virosta

Omakohtaiset kosketukseni Viron toukoleinikkeihin ovat jääneet turhan vähäisiksi, voisi melkein sanoa satunnaisiksi. Olen eräitä kertoja pysähtynyt

katselemaan niitä toukokuuhun ajoittuneilla automatkoilla 1990-luvun jälkipuoliskolla pari kertaa Tallinnaan, 2002 Saarenmaalle ja 2004 Viljandiin. Mutta kuluvan vuoden 2026 toukokuussa sain vihdoin aikaiseksi käväistä taas Virossa, Saarenmaalla asti.

Tallinnassa 1990-luvun loppupuolella kiinnittyi huomioni Toompean mäellä varsin runsaana kasvavaan kevätleinikkilajiin. Se on ruotsalaisesta aineistosta kuvattu *Ranunculus lacer* (Julin 1967). Ruotsissa sitä kasvaa useissa eliömaakunnissa; itse olen nähnyt sitä ainakin Öölannissa. Lajin yleisväri on harmaaseen vivahtava, aluslehtilavat ovat muodoltaan pyöreähköjä, ahdastyvisiä, melko kapein lovin liuskoittuneita ja teräväpiirteisesti hampaisia. Varsilehtien liuskoissa näkyy usein joitakin pitkähköjä hampaita, ja kukat ovat enimmäkseen täysin vaila terälehtiä. Kasvutapa ei ole monelle lajille tyypillinen pysty, vaan pikemminkin kaareva. Tallinnan ja Saarenmaan välillä tätä leinikkiä on ollut monessa kohtaa, usein kulttuurin vahvasti vaikuttamissa paikoissa; se lieene alueella yleinen. Suomesta sitä ei tunneta.

Virossa on runsaasti myös käenleinikkejä. Erään sellaisen satuin löytämään vuonna 2002 pysähtyessämme maantiekartasta katsottuna jonnekin nimen Kullamaa tienoille, ehkä noin kilometrin päähän Liivihoen ylittävästä sillasta. Laitumena todennäköisesti olleella, nyt alareunastaan pensoituvalla niittymäisellä kaistalla näkyi paljon kevätleinikkejä. Lähempää tarkastellen niis-

sä selvästi oli useampaa lajia. Parhaiten joukosta erottui yksi isokasvuinen, ja sillä oli hampaitakin alimpien varsilehtien liuskoissa. Hampaat olivat enimmälti liuskojen kyljissä, ei niinkään kärjessä, ja ne oli-

▼ **Virosta Lihulan keskiaikaisen piispanlinnan raunioiden alueelta vuonna 2002 löytynyt toukoleinikkilaji. Kuvan kasvusto oli viljelyksessä syntynyttä.**

vat tyypillisesti jonkin verran ulospäin harittavia. Aloin tämän perusteella käyttää tätä leinikistä nimitystä '**Kullamaan divaricatidens**'. Tieteellisen nimen lajiepiteetiksi *divaricatidens* ei kuitenkaan olisi hyvä, koska sitä on aikaisemmin jo käytetty kahden muun toukoleinikkilajin näyte-etiketissä (keräyspaikkoina Vårdö ja Elimäki). Se muistuttaa muun

muassa **lounaankäenleinikkiä**, *Ranunculus platycolpoides*, muttei näyttäisi olevan tämä eikä mikään muukaan Suomesta kuvattu laji.

Keskiaikaisen piispanlinnan raunioiden alueella Lihulassa oli upeannäköinen kasvusto korkeavartista ja lehdiltään vaaleahkon vihreää toukoleinikkiä. Kasvilla oli hyvin kauniit, yleisväriltään lähes oranssinkeltaiset kukat viisilukuisine terälehtineen ja runsaine heteineen. Seurana sillä oli lehtoleinikkejä, jotka toivat mieleen Ahvenanmaalta tutun **komealehtoleinikin**, *Ranunculus elatior*. Samalla alueella kasvoi lisäksi matalaa, osaksi vajaateriöistä kevätleinikkiä. Tätä kevätleinikkiä tuli sitten vastaan Muhun saarella ennen Saarenmaata sekä Kuressaaren kaupungissa. Olisiko sitä löydetty Ruotsista ja laji tullut myös kuvatuksi? En osaa vastata pelkkien tyyppinäytekuvien perusteella.

Vähäisistä tutustumisista ni Viron toukoleinikkeihin tulee vaikutelma, että siellä ovat vallitsevina kokonaan eri lajit kuin Suomenlahden pohjoispuolella. Jossakin Piritan sataman lähetyvillä Tallinnan itäpuolella olen kylläkin nähnyt Suomessa laajalle levinnyttä **piennarkevätleinikkiä**, *Ranunculus oligandrus*, ja ottanut siitä näytteenkin.

Kuten todettua, Viron lehtoleinikit ovat hankalia. Viime kevään ensimmäisestä käyntikohteestamme Kadriorgin puistosta jäi heti epäily: kasvoiko polun varrella sittenkin kahta eri lajia? Seuraavaksikin pysähdyspaikassa Laitessa oli lehtoleinikkejä. Lin-

namaisen rakennuksen (*'Laitse loss'*) viereisessä puistossa näytti kasvavan ainoastaan yhtä ja samaa lajia (seuranaan sentään jokin käenleinikkilaji sekä kevätleinikkilaji *Ranunculus lacer*). Tämä lehtoleinikki ei vaikuttanut tutulta verratessa sitä muistikuviiin Suomessa näkemistäni lehtoleinikkilajeista.

Oli mahdollisuus vielä nähdä kahta eri lehtoleinikkilajia yhdessä kasvavinakin. Saarenmaalla Ilpla- ja Pihla-nimisten paikkakuntien välisellä tieosuudella kutakuinkin puolimatassa oli maantien ojissa ja niiden takana metsässä hieno leinikkiesiintymä. Tien pohjoispuolelta kuului harmaahaikarayhdyskunnan karkeaa ääntä. Eteläpuolella, mistä puustoa oli äskettäin poistettu, oli riittävästi valoa ja kasvit edustavia ja juuri parhaassa kukassa. Kyseisten kahden lehtoleinikkilajin lehdet eivät poikenneet toisistaan väriltään, mutta muun ohella varsilehtiliuskojen muodossa ja hammastuksessa oli eroja. Toinen lajeista ilmeisesti on Saarenmaalta monesta paikasta löydetty **komealehtoleinikki**, *Ranunculus elatior*. Sen kukissa oli nyt enemmän terälehtiä kuin mihin tähän kasviin Ahvenanmaalla tutustumaan päässeenä on tottunut. Sen värin yleissävy on kauniin tummanvihreä kuten oli nytkin. Toinen laji jäi kysymysmerkiksi. Se ei ole ainakaan **lamminlehtoleinikki**, *R. prorsidens*, joka muistuttaa varsilehtiliuskoiltaan huomattavan paljon komealehtoleinikkiä mutta on väriltään vaaleampi. Jotain lamminlehtoleinikin kaltais-

ta sen sijaan saattoi olla Valjalan pikku kaupungissa lähellä hautausmaan parkkipaikkaa kasvavien lehtoleinikkien olemuksessa.

Rinteen antamista tehtävistä esimerkkiä ottaen: olisi paikallaan ryhtyä tutkimaan Suomen ja Viron lehtoleinikkejä vertailevasti tutustumalla niihin myös niiden kasvupaikoilla, ehkä viljelemälläkin.

Vårdö – entisaikojen kevätleinikkiparatiisi

Tarkimmin toukoleinikkejä on tutkittu Ahvenanmaan itäosissa sijaitsevassa Vårdössä. **Paul Olofsson** (1896–1980) tallensi sieltä ja oikeastaan vain sieltä 1940- ja 50-luvuilla erittäin runsaan ja alueellisesti kattavan näyteaineiston. Paitsi huolellisesti prässättyä se on lähes pistämättömän taitavasti tunnistettua. Valtaosa näytteistä on kerätty jo huomattavasti ennen kukintaa tai viimeistään kukinnan alkuvaiheessa. Useimpia Olofssonin löytämistä toukoleinikkilajeista ei niiden keräämisaikaan tiedetty mistään muualta. Niiden pohjalta **Gunnar Marklund** laati ja julkaisi olennaisen osan lajikuvauksistaan. Vårdön aineisto käsittää uskomattomat lähes kahdeksankymmentä eri lajia, silloin kuvattuina alalajitasolla (Marklund 1961, Olofsson 1961). Melkein kaikki ovat kevätleinikkien ryhmään kuuluvia, joukossa vain yksi käenleinikki ja yksi lehtoleinikki. Lisäksi joku-
nen laji vielä jäi odottamaan kuvaamista. Kun suurta osaa Vårdön kevätleinikkilajeista ei 1960-luvun alkuun mennessäkään ollut löydetty muualta, tai niistä oli vain hajanaisia

tietoja lähialueilta kuten Ahvenanmaan pääsaarelta, näytti siltä, että merkittävä joukko näistä lajeista voisi olla myösyntynyt jossain siellä.

Toukoleinikkejä tuntemaan opettelevalle Vårdön lajit olivat kiinnostavia, koska niitä on niin paljon ja käytännössä kaikki ovat tieteellisesti kuvattuja. Niistä voisi siis tämän kasviryhmän harrastaja ottaa mallia. Olisi muutenkin hyvä oppia tuntemaan Vårdön leinikeitä luonnossa, jos niitä vaikka sattuisi tulemaan vastaan mantereen puolella. Varmaan tämänkaltaisia ajatuksia saattoi olla vaikuttamassa, kun 1990-luvun puolivälin tienoilla aloin retkeillä Vårdössä ja muuallakin Ahvenanmaalla kevätleinikkejä etsien. Ja tällaisin tarkoituksin olin siellä jokakeväinen vieras, varsinkin 2000-luvun ensimmäisellä vuosikymmenellä. Silloin ehdin joinakin vuosina teke-
mään pari kolmekin automatakaa, jotkin niistä todellisia pikakäyntejä (menomatka iltalailalla Turusta, ja sitten seuraavan päivän päätteeksi takaisin). Useimmiten kohteet olivat ennalta tarkkaan suunniteltuja. Käynti saattoi olla aiheellinen jo toukokuun alussa kohteeseen myöhemmin kehittyvän korkean kasvillisuuden tai odotettavissa olevan ruohonleikkuun tai laidunnuksen takia. On kevätleinikkejä toisinaan pystynyt mainiosti katselemaan vielä kesäkuun puolellakin. Vuosituhannen alussa sain useammalle matkalle myös seuraa alle kouluikäistä lapsistani, eivätkä pelkät kevätleinikkipaikat olleet silloin matkan sisältönä. Aina välillä

▲ Ole Andersson ja 'Backmans gård'. Vargatan kyläkeskuksen itä- ja koillisosan kallioiden alueella on ollut paljon rakennuspaikkoja kuten on vieläkin. Backmans gård -nimellä tunnetusta asuinrakennuksesta ei ole Olofssonin kerätessä leinikkejä ollut jäljellä muuta kuin jokin peruskivi. Paikan sijainnista ovat yhä kertomassa syreenipensaat. Rakennuspaikan vieressä on kalliopainanteeseen kehittynyt niittymäinen alue. Olofssonin löytöpaikkatie-doissa oleva Backmans gård tarkoittaa sitä. Nyt aluetta ilmeisesti ei ollut niitetty aikoihin. Vain muutamia kevätleinikkejä näkyi enää.

kuitenkin oltiin yhteisellä löytöretkellä, ja onnistumisen ilokin tuntui yhteiseltä.

Ensin 1990-luvun alkuvuosina, kun oli pysähtynyt tienvarsien kevätleinikkikasvustojen kohdalle, oli tuntunut siltä, että eihän täältä Vårdöstä löydy kuin Ahvenanmaalla yleiset **ahvenankevätleinikki**, *Ranunculus pilipes*, **tummakevätleinikki**, *R. obscurans*, ja **ruotsinkevätleinikki**, *R. obtusulus*. Ehkäpä kerran oli tullut äkättyä myös vähemmän huomiota herättävät *Ranunculus distendens* ja **pohjankevätleinikki**, *R. inconspicuosus*. Muualta

Ahvenanmaalta olivat jo tuttuja **nirkkokevätleinikki**, *R. amblyodon*, **kultakevätleinikki**, *R. aurosulus*, ja **Ranunculus rotundellus**. Niitä ei kuitenkaan ollut tullut vastaan Vårdön puolella.

Vårdön vanhojen löytöjen jäljillä

Vårdön kevätleinikkien salat alkoivat paljastua ja siitä saatiin kiittää Ole Anderssonia, Vargatan kylässä koko ikänsä asunutta maanviljelijää ja kotiseutunsa historian tutkijaa ja erinomaista tuntijaa. Hänen puolisonsa Ritva oli tutustunut van-

hempiini ollessaan 1950-luvulla opettajana Perniössä samassa kyläkoulussa kuin äitini. Vierailimme perhetuttaviemme luona Vårdössä kesäkuun alussa 1968 ja useampana kesänä sen jälkeen. Eräällä kerralla Ole oli järjestänyt minulle tilaisuuden tavata Paul Olofsson. He olivat nimittäin naapuruksia; Anderssonit asuivat Steffanssons-nimisessä talossa ja Olofsson oli viereisen Östergårdin isäntä. Teimme Olofssonin johdolla pikku kierroksen Vargatan kyläkeskuksen tuntumassa; pysähdyimme tienvarsi- ja kasvien ojatyökaluun ja revonsaran kohdalle sekä etsiskelimme kovin vähiin käynnyttä kiiltokurjenpolvea tienvarren kalliotaan teelta. Talojen välissä olevan hakamaan poikki kulkiessamme Olofsson osoitti erästä kallioliityä ja kertoi löytäneen-

sä siitä vuosikymmeniä sitten erittäin harvinaisen sanikkakasvin, liesun. Saimme kuul-la eräistä muistakin jo kadonneista esiintymistä, kuten Östergårdin navetan ajosillalla aikanaan kasvaneista pienistä ristikkukaisista.

Lopuksi Olofsson vei meidät – minut, isäni ja Olen – Östergårdin saliin ja antoi minulle muistoksi kaksi kasviarkkia, näytteet löytämistään litteäkaislasta sekä pullosaran ja varstasaran risteymästä. Kii-tin tietysti kohteliaasti niistä. Olofsson ei puhunut suomea yhtään – ehkä kuitenkin osasi jonkin verran – ja itse keskikoululaisena en ollut kovin-kaan ‘puheliasta’ ruotsiksi. Olin onnistunut saamaan hänen tietoonsa, että olin kiinnostunut saroista, erityisesti *Fulvel-lae*-ryhmästä. Mutta Olofssonin avattua suuren kasvikaapin sen hyllyjen reunassa näkyi kevätleinikkien latinan-kielisiä alalajinimiä. Muistan, kuinka mieleni teki heti kertoa, että olin hiukan katsellut ja keräillyt myös näitä kasveja ja että nimi *acutiusculus* oli tuttu. Sanoja ei vain tullut suusta. Yhteys Vårdön kevätleinikkeihin jäi silloin syntymättä, vaikka läheltä piti. Jos olisi ollut kesäkuun alku eikä heinäkuun puoliväli, kevätleinikit itses-sään olisivat varmasti saaneet kävelymme aikana jonkinlais-ta huomiota. – Hankin Marklundin edellä mainitun pääteoksenkin käsiini vasta kak-sikymmentä vuotta myöhem-min.

Takaisin 2000-luvun kevät-leinikkeihin. Mitä Vårdön leinikkien löytöpaikkatiedot oi-kein ovat, mitä aluetta on mah-

dettu milloinkin tarkoittaa? Noista Olofssonin käyttämistä ilmauksista olisi oman juttunsa aiheeksi. Peruskartasta ei ollut juuri apua. Onneksi ym-märsin jossain vaiheessa ottaa asian puheeksi Olen kanssa. Sain häneltä vastaukset – aina siihenkin, miten paikat olivat joko ennallaan tai muuttuneet Olofssonin ajoista. Eräitä on-gelmia oli selvitettävä vanhojen karttojen avulla. Ole myös lähti auliisti oppaaksi maastoon ja pihaympäristöihin – ja tarvittaessa kysyi luvan tällai-sia käyntejä varten. Ilman hä-nen apuaan olisi moni laji jäänyt minulta löytämättä, ja tois-saalta epäselväksi, missä löy-tämättäni jääneet lajit ovat ai-koinaan kasvaneet. Toki suur-ta osaa kaikista Olofssonin la-jeista en ole Vårdöstä enää ta-vannut. Muutamia niistä on ol-lut onni nähdä Ahvenanmaan pääsaarella, varsinkin Vårdön emäpitäjässä Sundissa.

Olin toukokuun alkupuolella 2008 jäljittämässä vanhoja kevätleinikkilöytöjä Vårdön kuntakeskuksen kylistä Vargatasta ja Vårdöbystä vä-hän etäämmällä sijaitsevassa Grundsundan kylässä. Tätä-kin aluetta kannatti tutkia, sil-lä Olofssonin julkaisun mu-kaan siellä muun muassa ovat olleet eräiden kevätleinikkilaji-en ainoat tuolloin tiedetyt kas-vupaikat. Yritin myös pitää sil-mällä **paulinkevätleinikkiä**, *Ranunculus olofssonii*, ja lajia *Ranunculus robustifrons*, joita en ollut onnistunut löytämään muuallakaan, mistä niitä ai-koinaan oli kerätty. Grundsun-dassa löytöpaikkoina olivat: ”SE Markusas, fuktig backslut-ning”, ”S om Markusas, våt ha-

ge”, ”SE om Markusas, våt, fuk-tig backsluttning i åker”. Täl-laiset aikoinaan ehkä hyvin-kin täsmällisinä hahmottuneet paikkatiedot ovat luonnollises-ti 2000-luvun maatalousym-päristössä enää kovin viitteel-lisiä eivätkä välttämättä ohjaa ollenkaan oikeaan maaston-kohtaan, vaikka lisäapuna oli-si vanhoja karttoja tai ilmaku-via ja kirjallisuuttakin (Jaatinen 1994). Etsintäni jäi silläkin ker-taa vaille täysosumaa.

Tähän yhteyteen sopii mai-nita, että Olofsson luettelee esi-merkiksi edellä mainitusta ni-mikkoleinikistään *R. olofssonii* peräti 29 löytö- ja keräyspaik-kaa eri puolilta Vårdön aluet-ta. Useimmiten niissä on ollut vain muutamia yksilöitä. Lä-hes kaikki esiintymät ovat li-säksi sijainneet niityillä, laitu-milla, pellonpientareilla ynnä muilla sellaisilla, niin etteivät kasvupaikat ole voineet säi-lyä entisellään. Luulisi lajia sil-ti olevan yhä olemassa jossain näin monesta paikasta. Lajin löytymättä (tai tunnistamatta) jääminen onkin tuntunut hie-noiselta pettymykseltä.

’Grundsundan leinikki’ ja sen jälkeläiset

Jäi tuolta käynniltä käteen jo-tain. Edellä mainittu *Markusas* on Grundsundan tiiviissä kyläkeskuksessa sijaitsevasta kol-mesta talosta itäisin (muut kak-si ovat Västergård (Sundmans) ja Nästgård) (Skogsjö 2001). Pää-tieltä erkaneet talon Markusas kohdalla kaakkoon muun muassa Södergårdiin vievä tie. Viimeksi mainitun tien ensim-mäisessä haarautumispaikassa (tuon haaran sisässä) olevas-sa, puustosta ja korkeammas-

► Vårdön Grundsundasta 2008 löytynyt arvoituksellinen kevätleinikki ruukkuun istutettuna ja seuraavana keväänä kasvihuoneessa hoidettuna.

ta kasvillisuudesta vapaassa maastokohdassa oli kaunis-kukkainen kevätleinikki. Kaikki viisi täysikokoista terälehteä joka kukassa. Mutta ei kumpikaan etsimistäni lajeista – eikä tullut heti mieleen, mikä muukaan. Muita kevätleinikkejä ei missään lähellä ainakaan parin metrin säteellä. Siis luultavasti ainoa yksilö. Ja kuin tarjottimella. Todennäköisesti nuori, koska vain yksi kukkavarsi. Voisiko olla **somakevätleinikki**, *Ranunculus eumorphus*, jonka Olofsson ilmoittaa parista paikasta muualta Vårdöstä ja jonka olin onnistunut löytämäänkin, niin että sen ulkonäkö oli tullut hiukan tutuksi. Heteitä oli kukissa runsaasti. Emiö vaikutti keskimääräistä pienemmältä, joskin ensimmäiset kukatkin olivat vasta auenneita. Lehtien väri oli nyt ehkä vaaleamman vihreä tai ainakin sävyltään erilainen eikä sinipunaista antosyaaniväriä ollut juuri lainkaan. Varsilehtien liuskat näyttivät jokseenkin tasalevyisiltä ja ehytlaitaisilta. Toisaalta aluslehtien liuskoittumistavassa oli jotakin samaa kuin **kaunokevätleinikillä**, *R. leucodes*, jota olin onnistunut näkemään Ristinan kirkon liepeillä Etelä-Savossa. Tätä kevätleinikkilajiahan oli myös Olofsson löytänyt Vårdöstä yhdestä paikasta yhden 'tuppaan' verran. Sen kasvin pitäisi kuitenkin olla tummanvihreä ja antosyaania melko paljon.

Esiintymän ainutta yksilöä, jossa oli vain yksi varsiakin, ei hyvillä mielin voinut ottaa näytteeksi, prässättäväksi. Kun sitä saattoi kyseisellä kasvupaikalla uhata häviäminen luonnollisista syistä ja tulevan lajimäärityksen mahdollisuus näin kadota, otin sen kasvatettavaksi ruukussa. Kypsiä pähkylöitä kehittyi samana kesänä juuri ja juuri sen verran, että kylvö kannatti tehdä. Jos ne itäisivät, tämän itselleni toistaiseksi tuntemattoman kevätleinikin säilyminen hengissä olisi varmemmalla pohjalla.

Kevät 2009 alkoi sikäli harmillisesti, että toukoleinikkien ruukkuistutukseni olivat suojapeitteiden alla saaneet seurakseen metsähiiriä. Ne olivat

– palatakseni hetkeksi lehtoleinikkeihin – muun ohella tehneet selvää Sortavalasta vuonna 1992 tuomastani *Ranunculus angustior* -lehtoleinikistä syömällä maavarren. Grundsundan kevätleinikki oli säilynyt, ja siitä oleva kylvöskin tallella, tai ainakin siinä oli muutamia siementaimia. En kiinnittänyt niihin kasvukauden alussa sen enempää huomiota kuin että niitä oli kolme. Kasvukauden edetessä niiden ulkonäköön ehkä tuli jotakin häiritsevää. Alkoi epäilyttää, ovatko ne samaa lajia keskenään ja samaa lajia kuin emokasvi. Josain vaiheessa oli täytynyt tapahtua jonkinlainen sekaannus. En tullut kuitenkaan heittäneeksi ruukun sisältöä pois.

▲ **'Grundsundan leinikin' siemenistä syksyllä 2008 itäneet kaksi keskenään hyvin erinäköistä jälkeläistä vuosia myöhemmin**

Emokasviin tuona vuonna kehittyneet vähät pähkylät olivat ehtineet pudota ennen niiden korjaamista, joten uuden kylvön voisi tehdä aikaisintaan vuoden päästä ja siitä puolestaan kestäisi kasvien kukkiviksi kehittymiseen vielä parisen vuotta.

Seuraavana keväänä 2010 näistä samassa ruukussa yhä olevista kolmesta taimesta yhteen kehittyi jo jonkinsorttista kukkavarren alkua. Kasvin olemuksesta ja tietyistä yksityiskohdista saattoi päätellä, etteivät kyseiset kolme mitenkään voi olla samaa lajia. Siirsin ne siinä kohtaa omiin ruukkuihinsa. Vuotta myöhemmin,

kun kasvit olivat kutakuinkin täysikokoisia ja muutenkin edustavan näköisiä, ihmettelin sen sijaan, voivatko ne – tai kaksi niistä – olla mitään aiemmin keräämäni leinikkiä ...

Tosi outoa. Ei kai tämän näköisiä kevätleinikkejä ole voinut tulla Etelä-Ruotsin ja Tanskan pikku lomareissulta keväällä 2006? Vai onko tuo tuossa sittenkin Sölvesborgista erästä puistosta keräämäni lajia? Siementen käsittelyssä on täytynyt sattua jokin aivan kummallinen sekaannus.

Seuraavat kasvatukset

Otin Grundsundan emokasvista talteen uuden siemensadon, joka oli aiempaa vähän runsaampi, useampia kymmeniä, ja pidin tarkasti huolta siitä, ettei joukkoon enää pääse 'vieraslajeja'. Ei muuta kuin

kylvämään, sillä toukoleinikkien siemenet itävät syksyllä. Itävyys on samana vuonna erinomainen mutta näyttää heikkenevän sen jälkeen olennaisesti. Kohta kylvöruukkuun ilmestyikin pikkuruusia pyöreälehtisiä sirkkataimia. Seuraavana keväänä koulun ne, ja loppukesästä oli vuorossa istutus hiekkapitoisella peltomullalla täytettyihin mustiin muoviruukkuihin (läpimitaltaan 19 cm), muutama taimi kuhunkin. Sen jälkeen uteliaana odottamaan, mitä kevät tuo tullessaan. Eräissä taimissa oli mielestäni ollut piirteitä, jotka panivat epäilemään, selittyisivätkö ne pelkästään eroilla taimien koossa ja siten niiden jossain määrin erilaisella kehitystasolla.

Ei enää epäilystä! Parista kolmesta ensimmäisenä puh-

jenneesta aluslehdessä jo näki, että ruukussa, johon oli syksyllä istutettu suurimpia taimia, oli kolme keskenään aivan erinäköistä kevätleinikkiyksilöä – ja tyhjänä olleeseen sektoriin ilmestyi pian neljäskin, kooltaan selvästi muita pienempi ja kukinnaltaan myöhäisempi. Todellakin, **'Grundsundan leinikki'** ei tuotakaan itsensä näköisiä jälkeläisiä, kuten suvuttomasti lisääntyvän apomiktikasvin kuuluisi.

Useimmista tästä siemenkylvöksestä ruukkuihin istutamistani yli kahdestakymmenestä taimesta tuli täysiteriöi-

nen kauniskukkainen kevätleinikki. Terälehdiltään osittain vajaita oli jokunen myös. Monilla oli ulkonäössä muutenkin paljon yhteistä. Silti oli kiistattomia eroja, varsinkin kun kasveja pystyi vertailemaan rinnakkain ja myös useampana vuonna. Kun vastaavasti kylvin näistä kasveista keräämiäni siemeniä, niistä kehittyi täysin oman emokasvinsa kaltaisia. Nuo uudet emoleinikit käyttäytyivät näin ollen juu-

▼ **'Grundsundan leinikin' neljä 'omannäköistään', kukkavarren kehittämiseen jo ehtinyttä jälkeläistä.**

ri niin kuin apomiktikasvilta saattoi odottaa.

Mieleen juolahti myös kokeilla, onnistuisinko vaikuttamaan siihen, minkä näköisiä jälkeläisiä Grundsundan leinikki saa. Toin sen seuraksi kasvihuoneeseen samoin ruukussa kasvavaa, ulkona jo hyvin kukkaan ehtinyttä **tummalehtoleinikkiä**, *Ranunculus macrantherus*, jonka siementen alkuperä on Espoossa lähellä Bodominjärveä 1990-luvun taitteessa. Siitä minulla ei ollut tarkempaa tietoa enkä ehtinyt ottamaan selvää, missä vaiheessa kukan auettua pölytys pitäisi hoitaa, saati että olisin ryhtynyt poistamaan pölytetävästä kasvista heteitä. Parin päivän välein vain kävin helävaroen hiertämässä Grundsundan leinikin kukkia tummalehtoleinikistä irrottamalla ni sellaisilla kukilla, joista irtosi siitepölyä.

Kyllä! Käenleinikin näköisiä kasveja noista siemenistä tuli. Ei jokaisesta kahdestakymmenestä itäneestä ja täysikokoiseksi yksilöksi kehittyneestä mutta valtaosasta. Yhtään sellaista, jota voisi luonnehtia lehtoleinikiksi – myös kasvin suurta kokoa koskevan edellytyksen nojalla, tuossa joukossa ei ollut. Näissä kasveissa useimmat aluslehdet olivat yleensä eriasteisesti ja erimuotoisesti liuskaisia. Varsilehtiliuskoissa oli monilla säännöllisesti paljon hampaita, joillakin nämä hampaat pitkiä ja teräviä, eräillä taas lyhyitä tuoden mieleen tummalehtoleinikistä tuttuja muotoja. Viimeksi mainittuun ominaisuuteen liittyi yhdessä kasvilla myös erityisen tummanvihreä

väri. Useammallakin yksilöllä oli hyvin suuret kukat, eräillä teriön läpimitta jopa 3 cm.

Grundsundan leinikin edellä mainituista kolmesta ensimmäisestä jälkeläisestä aluslehtilavoiltaan leveätyvinen ja varsiltaan harottavahaarainen kasvi tarjosi vielä yllätyksen: myöskään sen jälkeläiset eivät näytä olevan emokasvinsa kanssa identtisiä.

Mistä näitä toukoleinikkilajeja oikein tulee?

Toukoleinikit ovat olleet intensiivisten tutkimusten kohteena Keski-Euroopassa (mm. Hörandl ym. 2009). Sieltä on löydetty myös eräitä suvullisesti lisääntyviä lajeja (kuten lehtoleinikien kaltainen *Ranunculus cas-subicifolius*). Apomiktiset toukoleinikit ovat enimmäkseen tetraploideja ($2n = 32$, jossa

kromosomiston perusluku on 8), niin kuin Suomessa 1950-luvulla tehdyissä tutkimuksissa,kin jo oli käynyt selville (Roussi 1956). Sveitsissä 1980-luvulla julkaistuihin tutkimuksiin (Nogler 1984) nojaten uuden apomiktisesti eli suvuttomasti lisääntyvän toukoleinikkilajin syntymistä voisi selittää (olenaisesti yksinkertaistettuna) jotenkin seuraavasti:

Suvullisesti lisääntyvien kasvien siemenet kehittyvät siten, että sukusolujen muodostumiseen (meioosissa) kuuluu niin sanottu vähennysjako. Siinä sukusolujen kromosomit puolittuu ($n = 16$), ja tämän seurauksena uusi yksilö tulee hedelmöityksen tapahtuessa saamaan puolet perimästään kummaltakin vanhemmaltaan. Sitä vastoin apomiktisessä lisääntymistavassa tällaista vähennysjakoa ei tapahdu äidin-

▲ 'Grundsundan leinikin' vuoden 2016 siemenkylvöksestä kehittyneitä jälkeläisiä keuhkällä 2019. Useiden ulkonäössä oli havaittavissa käenleinikkimäisiä piirteitä, jotka ilmeisesti olivat lähtöisin tummalehtoleinikin siitepölystä.

puoleiselle sukusolulle. Ei tapahdu myöskään hedelmöitystä, jossa tuleva kasviyksilö saisi toisen puolen perimäänsä isänpuoleiselta siitepölyhiukkaselta. Apomiktisen lisääntymistavan tuloksena siemen – 'itämistä vaille valmis kasviyksilö' – omaa näin ollen koko äidinpuoleisen kromosomiston (32) ja niihin sisältyvän perimän.

Joskus, ilmeisesti erittäin harvinaisena poikkeuksena, voi kuitenkin käydä niin, että äidinpuoleisesta sukusolusta ilman hedelmöitystä syntyvän siemenen kehittymistä

edeltääkin tuollainen vähennysjako, minkä seurauksena tulevalla kasviyksilöllä on vain puolet 32 kromosomista eli 16 kromosomia. Jos tällaisen ns. dihaploidin yksilön emiössä aikanaan kehittyvä jokin (äidinpuoleinen) sukusolu pysyy hedelmöittymään normaalin tetraploidin toukoleinikin ($2n = 32$) tuottamasta siitepölystä ($n = 16$), tuloksena on uusi geeniyhdistelmä. Mikäli täs-

tä siemenestä kehittyvä kasvi puolestaan lisääntyy apomiktisesti, on periaatteessa syntynyt uusi laji. – Useampia pulloonkauloja siis uuden toukoleinikkilajin päästä valloilleen!

Grundsundan leinikki ei ole 'päässyt' tieteellisesti tutkittavaksi, sen kromosomilukukin on selvittämättä. Olen onnistunut pitämään tämän ainutlaatuisen kevätleinikkisyksilön hengissä jakamalla sitä osiin riittävän usein, sitä mukaa kuin kukintovarsia on kehittynyt lisää. Toukoleinikit, vaikka ovat monivuotisia, eivät näet useinkaan ole erityisen pitkäikäisiä – ja siemenistä kasvattamallaan ei säilyttä-

▼ Poikkeuksellisen leveät ja siihen nähden lyhyet varsilehtiliuskat olivat tunnusomaisia tälle 'Grundsundan leinikin' isokukkaiselle jälkeläiselle. Liuskojen hammastuskin on lehtoleinikkimäinen.

Perniö, Soukka 16. 4. 2024 © M. Leikkonen

minen nyt onnistu. Leinikin alkuperä taitaa joka tapauksessa jäädä arvoitukseksi. Kuten sanottua, sillä ei kasvanut seuraan lajitoveria, jossa sen siemenen voisi olettaa syntyneen. Koska läheisyydessä ei näkynyt muita toukoleinikkiryhmän jäseniä kuin kevätleinikkejä, oletettavasti siemen on lähtöisin jostakin kevätleinikkilajista.

Maastamme löytyneissä lehtoleinikkiesiintymissä on (lähes poikkeuksetta) ollut vain yhtä lajia kussakin. Tämä Rinteen esiin nostama havainto on siinä mielessä hyödyllinen, että se yksinkertaistaa lehtoleinikkeihin tutustumista. Eri lajit on mahdollista oppia tuntemaan hakeutumalla tunnetuihin keräyspaikkoihin. Havainto ei taida olla pelkkä kuriositeetti muutenkaan. Oikeastaan se näyttää toukoleinikkilajien syntymisen kannalta hyvin mielenkiintoiselta. Uusi toukoleinikkilaji todennäköisesti muistuttaa aina vanhempiään. Jotta voisi syntyä uusi lehtoleinikiksi luokiteltava laji, olisi luultavasti enemmän kuin suotavaa, että siihen tarvittava dihaploidi yksilö olisi kehittynyt nimenomaan jossakin lehtoleinikissä. Mikäli hedelmöitys sitten tapahtuisi lehtoleinikin siitepölyllä, molemmat vanhemmat olisivat lehtoleinikkejä. Lehtoleinikkimäinen ulkonäkö jälkeläisessä ei ehkä siinäkään tilanteessa olisi itsensänselvyyttä. Apomiktisesti lisääntyvien lehtoleinikkilajien perimässä saattaa olla yhteisiä tekijöitä koko toukoleinikkiryhmän kattavasti.

Vain yhden lehtoleinikkilajin löytyminen paikaltaan saat-

taisi osaltaan kieliä siitä, ettei lehtoleinikeitä ole koskaan kasvanut kyseisellä paikalla lukumääräisesti paljon. Runsaana kasvaessaan niihin olisi aikojen kuluessa voinut todennäköisemmin ilmaantua dihaploidi poikkeusyksilö, ja sen myötä olisi tullut mahdollisuus ehkä useampaankin endeemiseen lehtoleinikkilajiin. Toki on myös mahdollista, etteivät kasvupaikkojen olosuhteet ole yksinkertaisesti riittäneet uuden lajin vakiintumiseen syntysijoilleen. Lehtoleinikkilajien vähäinen määrä verrattuna laajaan kevätleinnikkiryhmään osoittaa osaltaan puutetta tarpeeksi viljavista elinympäristöistä.

Lehtoleinikkien lailla vaatelaita käenleinnikkilajeja sen sijaan on syntynyt ja jäänyt eloon. Esimerkiksi **pyörölehtoleinikin**, *Ranunculus circinatifrons*, esiintymispaikalta Kärkölästä on kuvattu sieltä ainoastaan löydetty *Ranunculus hicanostylus*, pyörölehtoleinikkiin verrattuna kooltaan ja muultakin olemukseltaan varsin samanoloinen käenleinikki. Sen usein melko vähissä aluslehdissä on kuitenkin liuskaisuutta ja myös värisävy on tummempi. Se myös vaikuttaisi olleen tuolla paikalla runsaampi kuin pyörölehtoleinikki. Samalla seudulla kuin **lamminglehtoleinikki**, *R. prorsidens*, kasvaa *Ranunculus euprepes*, hyvin kauniskukkainen käenleinikki, jolla muun muassa on ehyet joskin tyvestään avoimemmat aluslehtilavat kuin perinteisillä lehtoleinikeillä. Satuina toukokuun lopulla 2023 näkemään lajit yhdessä vanhan Lammi-Koski

▲ Tieteellisesti kuvaamaton toukoleinikkilaji, joka muistuttaa someronlehtoleinikkiä, *Ranunculus dispar*, muun muassa varsilehdiltään, mutta on kuitenkin sirompi ja teriöiltään täysin ehyt.

-maantien varrella, nykyisen Hämeenkosken kunnan puolella. Myöskään **someronlehtoleinikki**, *R. dispar*, ei ole esiintymisalueellaan ilman käenleinnikkiseuraa. Tällä jo suhteellisen laajalla alueella kasvaa useampiakin käenleinikkejä, maamme eteläosissa yleisimpien **peijakäenleinikin**, *R. mendax*, ja **lounaankäenlei-**

nikin, *R. platycolpoides*, lisäksi muun muassa harvinainen *Ranunculus altitorus* Someron Häntälässä sekä ilmeisesti useampia kuvaamattomia käenleinikkejä. Varsin lehtoleinikkimäinen on Halikosta (nyk. Saloa) Perälän kylän alueelta löytynyt kuvaamaton leinikki, jonka esiintymästä muistan saaneeni 1980-luvun lopulla vihiä Turun yliopiston kasvimuseon kokoelmissa olevasta näytteestä. Täydellisen viisilukuisin teriöin kukkiessaan tämä toukoleinikki on omiaan kiinnittämään jokaisen kasvi-retkellä olevan huomion.

Ericsson, S. 2001: Microspecies within the *Ranunculus auricomus* complex. Teoksessa B. Jonsell (toim.), *Flora Nordica* 2: 382–397.

Fagerström, L. 1967: Neue Sippen des *Ranunculus auricomus*-Komplexes aus der Sowjetunion. *Acta Societatis pro Fauna et Flora Fennica* 79(2): 1–15.

Fagerström, L. 1974: Neue Sippen des *Ranunculus auricomus*-Komplexes aus Finnland. III. *Acta Societatis pro Fauna et Flora Fennica* 82(1): 1–63.

Hörandl, E., Greilhuber, J., Klímová, K., Páun, O., Tensch, E., Emadzade, K. & Hodálová, I. 2009: Reticulate evolution and taxonomic concepts in the *Ranunculus auricomus* complex (Ranunculaceae): insights from analysis of morphological, karyological and molecular data. *Taxon* 58: 1194–1215.

Jaatinen, S. 1994: Vårdö. Skärans, liens och mulens landskap genom seklerna. *Bidrag till kännedom av Finlands natur och folk* 146: 1–208.

Julin, E. 1967: Der Formenkreis des *Ranunculus auricomus* L. in Schweden. IV. Sippen von *Ranunculus auricomus* s. str. aus Öland. *Arkiv för Botanik* serie 2, 6(5): 243–308, Pl. I–XXXII.

Kinnunen, J. 2021: Uutta tutkimuspohjaa itämerensuomalaisten kansojen alkuperän selvitykseen. *Terra* 13(2): 107–109.

Lang, V. 2020: *Homo fennicus – Itämerensuomalaisten ethnohistoria*. 405 s. SKS Kirjat, Helsinki.

Marklund, G. 1961: Der *Ranunculus auricomus*-Komplex in Finnland. I. Diagnosen und Fundortslisten einiger Sippen des *R. auricomus* L. coll. (s. str.). *Flora Fennica* 3: 1–128 + 94 kuvataulua.

Marklund, G. 1964: En för mellersta Norrland och den västnyländska svensksbygden gemensam majranunkel. *Svensk Botanisk Tidskrift* 58: 18–26.

Marklund, G. 1965: Der *Ranunculus auricomus*-Komplex in Finnland. II. Diagnosen und Fundortslisten einiger Sippen von *R. fallax* (W. & Gr.) Schur,

R. monophyllus Ovcz. und *R. cassubicus* L. *Flora Fennica* 4: 1–198.

Nogler, G.A. 1984: Genetics of apospory in apomictic *Ranunculus auricomus*. V. Conclusion. *Botanica Helvetica* 94: 411–422.

Olofsson, P. 1961: *Ranunculus auricomus* -grupper i Vårdö (Åland). *Acta Societatis pro Fauna et Flora Fennica* 76(3): 1–37, Pl. 1–28.

Rinne, J. 2025: *Suomalaiset, saamelaiset ja lehtoleinikit*. 109 s. Omakustanne. BoD – Books on demand.

Rousi, A. 1956: Cytotaxonomy and reproduction in the apomictic *Ranunculus auricomus* group. *Annales Botanici Societatis Zoologicae Botanicae Fennicae Vanamo* 29(2): 1–64, Pl. I.

Skogsjö, H. 2001: *Familjer och gårdar i Vårdö: från stormaktstid till nutid*. Ålands släktregister, del 4. 752 s. SkogsjöMedia, Mariehamn.

In search of the Goldilocks buttercups

In a recent book (Rinne 2025) about the much-neglected *Ranunculus cassubicus* group (part of *Ranunculus auricomus* aggregate) the morphology and distribution history of the Finnish species were described. Finland has ten species belonging to the *R. cassubicus* group, all of them with a restricted distribution. Rinne tried to find as many of their localities as possible, and some of them proved to be extremely rare and threatened, requiring conservation. Their distribution in Finland (and Sweden) is very interesting and shows a possible connection with ancient human migrations.

Inspired by that book Leikkonen describes his own decades-long interest in this apomictic aggregate, involving active field work and growing numerous taxa together with cultivation experiments on them. He also compares the Finnish and Estonian *Ranunculus auricomus* (sensu lato) flora.

Vårdö in Åland has been particularly important for the study of *Ranunculus auricomus* s.str. group, with rich historical collections documenting an exceptionally large number of taxa. In the course of recent studies in that area one of the most intriguing observations concerns a plant discovered in Grundsunda, Vårdö. When its seeds were cultivated, the offspring were unexpectedly diverse rather than identical to the parent plant, as should have been the case for an apomictic plant. Experiments involving cross-pollination with *Ranunculus macrantherus* (*R. cassubicus* group) suggested that in this aggregate hybridization and unusual reproductive mechanisms may also currently contribute to the origin of new forms and species.

Matti Leikkonen, Hästöentie 646, 25500 Perniö.
matti.leikkonen@hotmail.fi

8.6.2007 © M. Leikkonen

◀ Loistokevätteinikin, *Ranunculus spectabilis*, kasvupaikalla Bergön-nimisen saaren vanhan päärakennuksen pohjoispäädyssä. Nurmikkoa oli jo leikattu mutta ojan reunoilla kasvavat leinikit säästyneet. Henkilöt vasemmalta: paikan omistaja, venekuljetuksen toteuttanut sekä Ole Andersson, joka oli järjestänyt tämän retken minulle ja lapsilleni